

RECENZJE I SPRAWOZDANIA [Reviews and Chronicle]

**Jerzy Brzeziński, Barbara Chyrowicz, Wojciech Poznaniak,
Małgorzata Toeplitz-Winiewska** (red.) (2008). *Etyka zawodu psychologa*
Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, ss. 328

Podręcznik *Etyka zawodu psychologa* jest pracą zbiorową, opisującą kluczowe aspekty etyki zawodowej psychologów. Recenzowana książka jest pierwszym wydaniem podręcznika, choć tematycznie nawiązuje do pozycji *Etyczne dylematy psychologii* pod redakcją J. Brzezińskiego i M. Toeplitz-Winiewskiej (Wydawnictwo Academica, SWPS, 2004). Nowy podręcznik przedstawia jednak problematykę w szerszej perspektywie, zarówno praktycznej, jak i teoretycznej. Składa się z pięciu głównych części obejmujących takie zagadnienia, jak: etyka ogólna – etyka zawodowa, psycholog jako badacz i nauczyciel akademicki, psycholog jako diagnosta, psycholog jako specjalista, udzielający pomocy psychologicznej oraz psycholog jako ekspert. Każda z powyższych części obejmuje kilka rozdziałów prezentujących podstawowe kwestie związane z problematyką etyki zawodowej.

W części pierwszej podręcznika opisano ogólne kwestie dotyczące etyki. Autorzy prezentują przede wszystkim specyfikę moralności i etyki – zarówno z punktu widzenia nauk filozoficznych, jak i etyki stosowanej. Poza tym autorzy próbują odpowiedzieć na pytanie o związek etyki i psychologii. Okazuje się, że obie dyscypliny mają analogicz-

ny cel, którym jest w szczególności pomaganie w osiągnięciu osobowej dojrzałości. Ponadto autorzy wskazują na istniejące już dokumenty i artykuły jako podstawowe wyznaczniki w rozumieniu etyki zawodowej psychologów. Najbardziej wartościowym z punktu widzenia praktycznego zastosowania jest rozdział M. Toeplitz-Winiewskiej pt. *Podstawowe zasady, które powinny być respektowane przez psychologa*. Autorka opisuje najważniejsze normy etyczne pochodzące z kodeksów zawodowych psychologów. Akcentuje, że poszanowanie podmiotowości, autonomii, prywatności i nawiązywanie bezpiecznej relacji gwarantują pracę zgodną z poszanowaniem zasad etycznych. Jednocześnie podkreśla, że obecnie obowiązujący kodeks ma wiele braków i wymaga udoskonalenia. Jednak znajomość zawartych w nim zasad i wartości obowiązuje każdego psychologa.

Część druga podręcznika dotyczy etycznych aspektów problematyki prowadzenia badań psychologicznych oraz roli psychologa jako badacza i nauczyciela akademickiego. Istotnym elementem jednego z rozdziałów jest przedstawienie popularnych i kontrowersyjnych eksperymentów przeprowadzonych na gruncie psychologii społecznej. Na ich

podstawie czytelnik ma okazję podjąć refleksję nad takimi kwestiami etycznymi, jak ograniczenie swobody badacza, etyczne postępowanie wobec osób badanych, maskowanie celu badań. Kolejnym ważnym problemem podjętym w tej części podręcznika jest nauczanie studentów psychologii przedmiotu etyki zawodowej. Autorka rozdziału wskazuje na konieczność kształtowania wrażliwości etycznej studentów poprzez prezentowanie, następnie skłanianie do refleksji nad standardami etycznymi, a także stwarzanie okazji do rozwiązywania dylematów etycznych na zajęciach warsztatowych. Podkreśla również ważność roli modelowania postaw poprzez postępowanie wykładowców wobec studentów.

W części trzeciej podręcznika podjęto problematykę funkcjonowania psychologa w roli diagnosty. W poszczególnych rozdziałach zostały opisane podstawowe zasady etycznego prowadzenia diagnozy, specyfika relacji psycholog – klient, etapy procesu diagnostycznego oraz charakterystyka badań diagnostycznych dzieci i młodzieży. Autorka rozdziału podkreśla głównie problem przedmiotowego traktowania dzieci i brak poufności w kontakcie z nimi. Ponadto w tej części została podjęta kwestia terapeutycznej i diagnostycznej dokumentacji psychologicznej, która jak dotąd nie ma kompletnych uregulowań prawnych. Następnie poruszono kwestię stosowania testów psychologicznych w diagnozie. Etyczność w tym obszarze wyraża się poprzez respektowanie wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań stosowania testów. Etyka postępowania psychologa sięgającego po określony test psychologiczny przejawia się z jednej strony w świadomości metodologicznej – opanowaniu warsztatu badawczego

i diagnostycznego, a z drugiej w krytycznym stosunku do stosowanych metod, na podstawie których formułowane są ważne decyzje dla instytucji zamawiających diagnozę. Wreszcie autorzy w rozdziale na temat formułowania orzeczeń i opinii psychologicznych przechodzą do opisu zasad wykorzystywanych podczas przygotowywania opinii i znaczenia, jakie może mieć opinia wprowadzona do obiegu społecznego. Autorzy akcentują, że naczelną zasadą powinno być zawsze dobro badanego nad chęcią usatysfakcjonowania osoby zlecającej diagnozę.

W część czwartej podręcznika przedstawiono psychologa w kolejnej roli – osoby udzielającej pomocy psychologicznej. Po wstępie teoretycznym, charakteryzującym pomoc psychologiczną w kategoriach działania prospołecznego, następuje opis podstawowych zasad etycznych w psychoterapii. Jest to dziedzina praktyki psychologicznej obciążona największą ilością problemów natury etycznej, głównie ze względu na pewną przewagę terapeuty nad klientem. Psychoterapeuta, pracując swoją osobowością, jest zobowiązany do doskonalenia własnych umiejętności i wiedzy oraz dbałości o własną kondycję psychiczną. Ważnym elementem rozdziału jest wskazanie na problem udzielania pomocy psychologicznej z wykorzystaniem komunikacji na odległość, obejmującą pomoc przez telefon, porady prasowe i Internet. Jest to istotne ze względu na rosnącą powszechność i popularność świadczenia pomocy psychologicznej w takiej formie. Autorzy niniejszego rozdziału podają wiele konkretnych wskazówek i zaleceń dla psychologów-praktyków, a także formułują ostrzeżenia związane ze świadczeniem takiej formy pomocy psychologicznej.

Następnie w rozdziale został podjęty temat etyczności w zakresie opieki nad osobami ciężko chorymi i umierającymi. Oprócz rozważań nad wartością życia i zdrowia ludzkiego, etycznymi aspektami bólu i cierpienia, zostały przywołane zasady opieki nad chorymi w hospicjum. Autor sugeruje, że wyznacznikiem postępowania psychologa wobec pacjentów terminalnie chorych może być karta praw człowieka umierającego. Poza tym wskazuje, że obecnie pojawiają się nowe zadania stojące przed psychologiem w zakresie problematyki transplantacji ludzkich narządów.

Ostatnia, piąta część podręcznika, prezentuje etyczne zasady wykonywania zawodu psychologa, występującego w środkach masowego przekazu jako eksperta z dziedziny, w sądzie, w roli biegłego i w relacjach biznesowych. Coraz bardziej powszechny staje się udział psychologa w mass mediach – głównie jako komentatora zdarzeń i osoby omawiającej różne zjawiska społeczno-psychologiczne. Autor rozdziału podkreśla, że psycholog występujący w takiej roli staje się często osobą publiczną i może zyskać popularność (np. występując w cyklicznych programach). Wówczas, podobnie jak dziennikarz, powinien respektować nie tylko psychologiczne zasady etyczne, ale także etykę przekazu medialnego obejmującą między innymi prawdę, odpowiedzialność za słowo, obiektywizm. Kolejnym elementem uwzględniającym zmieniającą się rolę psychologa we współczesnym świecie jest rozdział o działalności biznesowej, w której uczestniczy psycholog. W tym obszarze psycholog ma za zadanie dokonywać diagnozy i selekcji ludzi aspirujących do zatrudnienia w danej firmie. Ponadto jest uwikłany w problemy

etyczne dotyczące wynagrodzeń za pracę, prawdziwości reklamy czy jasnych zasad selekcji i zatrudniania pracowników. To powoduje, że czasami znajduje się w konflikcie interesów, z czego mogą wynikać dylematy etyczne. Poza tym działalność psychologa w tym obszarze dotyczy podejmowania własnej aktywności biznesowej poprzez oferowanie różnych usług: diagnostycznych, terapeutycznych, szkoleniowych, edukacyjnych. W związku z tym autor rozdziału podkreśla konieczność bycia uczciwym w promowaniu i wykonywaniu usług, które powinny być zgodne z zasadami etycznymi. Ostatnią omawianą kwestią jest etyka biegłego sądowego. To zagadnienie wielokrotnie poruszano już w innych podręcznikach dotyczących etycznych wymiarów zawodu psychologa. Istotną kwestią jest tu problem etyki mediacji sądowej i etycznych uwikłań psychologa penitencjarnego. Kluczowym elementem rozdziału jest opis dziesięciu zasad etycznych psychologii sądowej, które stanowią dla psychologa biegłego sądowego jasne wskazówki postępowania i zachowania w obszarze psychologii sądowej.

Podsumowując, w niniejszym podręczniku zaprezentowano teoretyczne i praktyczne aspekty etyki zawodowej psychologów w wyczerpujący i przystępny sposób. Autorzy akcentują szereg problemów, na jakie napotyka psycholog wypełniający podstawowe role zawodowe związane z działalnością praktyczną, kształceniem innych i prowadzeniem badań naukowych. Atutem podręcznika jest również forma prezentacji materiału, ponieważ każdy rozdział kończy się krótkim podsumowaniem akcentującym istotę poruszanej problematyki. Innym wartościowym elementem są liczne

„ramki”, które zawierają rozszerzenia tematyki i odniesienia do źródłowych materiałów, wyników badań i definicji. Ich prezentacja jest szczególnie przydatna podczas pracy studentów nad tekstem naukowym, ponieważ daje możliwość zrozumienia kontekstu opisywanej problematyki i poszerzenia wiedzy w określonym zakresie tematycznym. Autorzy we wprowadzeniu do podręcznika piszą: „Przygotowując niniejszy podręcznik, myśleliśmy o tym, aby mógł być on użyteczny jako pomoc dydaktyczna zarówno na zajęciach z etyki zawodu psychologa, jak i na zajęciach kształtujących wiedzę i umiejętności w zakresie metodologii badań psychologicznych, diagnostyki psychologicznej, pomocy psychologicznej czy działalności nauczycielskiej i eksperckiej” (s. 13). Po lekturze omawianego opracowania można stwierdzić, że zamierzenie autorów zostało zrealizowane. Podręcznik powinien towarzyszyć studentom od pierwszego roku studiów, nie tylko podczas obowiązkowego kursu z etyki zawodu psychologa, ale także znaleźć się w kanonie obowiązkowych lektur. Takie zastosowanie podręcznika jest możliwe głównie dzięki wykorzysta-

niu przez autorów własnego doświadczenia w prowadzeniu zajęć dydaktycznych oraz doświadczeń innych psychologów z różnych ośrodków uniwersyteckich. Z jednej strony podręcznik jest użyteczny jako pomoc dydaktyczna, a z drugiej może służyć psychologom-praktykom. Dzięki przedstawieniu różnych ról współczesnego psychologa pod kątem występowania etycznych problemów oraz wykorzystaniu przykładów z praktyki, każdy ze specjalistów będzie mógł skorzystać z wytycznych ujętych w podręczniku oraz podjąć osobistą refleksję nad poruszonymi kwestiami. Ze względu na uniwersalność opisywanej problematyki podręcznik będzie przydatny zarówno absolwentom psychologii podejmującym pierwszą pracę zawodową, jak i doświadczonym specjalistom z długoletnim stażem. Jednocześnie warto zauważyć, że przed psychologami pojawiają się nowe zadania i wyzwania wymagające rozwiązywania różnych dylematów etycznych. Dlatego wiedza zawarta w podręczniku powinna być uaktualniana i poszerzana tak, aby była przydatna w realizowaniu naczelných zasad etyki zawodu psychologa.

Paulina Mrozińska